

Schrijfactiviteit: het Verhalenatelier

Schrijvertje spelen

Voor kinderen is schrijven zonder twijfel de moeilijkst te leren taalvaardigheid. Voor veel leerkrachten is het realiseren van goed schrijfonderwijs een lastige taak. Het Verhalenatelier is een werkwijze die kinderen met plezier leert schrijven in betekenisvolle contexten en die leerkrachten helpt om goed schrijfonderwijs vorm te geven. In dit artikel wordt beschreven hoe kinderen in het Verhalenatelier leren schrijven en hoe basisschool St. Joan deze werkwijze in praktijk heeft gebracht.

Mariëtte Hoogeveen

werkt als senior leerplanontwikkelaar basisonderwijs bij het Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO)

Tjalling Brouwer

werkt als taalspecialist bij Impact Educatief

In verschillende schrijfprojecten van de SLO (Hoogeveen, 1993, Hoogeveen e.a. 2002, Kouwenberg, Hoogeveen e.a. 2011) is een werkwijze ontwikkeld om kinderen in betekenisvolle contexten met plezier te leren schrijven. In een van deze projecten werd in samenwerking met de De La Reyschool in Den Haag, het Verhalenatelier ontwikkeld. Deze aanpak werd in 2004 bekroond met de Taalunie Onderwijsprijs en daarna verder ontwikkeld en verspreid op diverse scholen. In het Verhalenatelier leren kinderen allerlei soorten teksten schrijven voor een echt publiek. Zo ontdekken ze dat schrijven veel verschillende functies kan hebben.

Taak voor de school

Schrijven is voor kinderen zonder twijfel de moeilijkst te leren taalvaardigheid. Het stelt hoge eisen aan hun cognitief functioneren: ze hebben geen steun van een gesprekspartner en moeten afstand in tijd en ruimte overbruggen. Ze moeten daarnaast stof vinden om over te schrijven, woorden kiezen, zinnen formuleren, verbanden aanbrengen tussen zinnen, alinea's en grotere tekstdelen, zich verplaatsen in hun publiek, rekening houden met het doel van de tekst, met de tekstkenmerken die horen bij een bepaalde tekstsoort, en de tekst vormgeven. Het is geen wonder dat veel kinderen een flinke drempel over moeten voordat ze de pen op papier durven zetten. Weinig kinderen zijn zo vertrouwd met schrij-

ven dat ze het buiten de school ook doen. Op het onderwijs rust dus een tamelijk exclusieve taak om hen te leren schrijven. Helaas moeten ook veel leerkrachten een flinke drempel over om schrijfonderwijs te geven. Ze vinden het vaak lastig om kinderen te motiveren, hun methodes bieden weinig steun, de beoordeling van teksten is lastig en tijdrovend, het zelf schrijven van teksten komt niet aan bod in de Cito-toets ... verklaringen genoeg!

Speel schrijvertje

De werkwijze van het Verhalenatelier wordt in praktijk gebracht onder het motto 'Speel schrijvertje'. Het is goed mogelijk om kinderen op school met plezier te leren schrijven zonder dat het hele taalonderwijs op de schop gaat, zo leerde de ervaring op projectscholen. Het recept is heel vanzelfsprekend: 'schrijvertje spelen' met kinderen betekent dat ze leren om teksten te schrijven zoals geofende schrijvers dat buiten de school ook doen. Ze kiezen een onderwerp waarover ze graag willen schrijven en ze bereiden het schrijven voor: ze denken na over de soort tekst die ze gaan schrijven en vragen zich af met welk doel en voor welk publiek ze dat gaan doen. Als dat duidelijk is, bepalen ze wat ze gaan schrijven en wat de belangrijke kenmerken zijn van de betreffende tekstsoort. Ze schrijven hun tekst, leggen deze voor aan een lezer en vragen om commentaar. Vervolgens herschrijven ze hun tekst en volgt de publicatie van de tekst. Ze doorlopen ver-

Foto's: Tjalling Brouwer

schillende fasen in het schrijfproces die elke schrijver idealiter doorloopt. Deze fasen (oriëntatie, schrijfopdracht, schrijven en hulp tijdens het schrijven, herschrijven, publiceren) maken deel uit van een didactisch fasenmodel dat de ruggengraat is van de werkwijze in het Verhalenatelier (zie Hoogeveen 1993; Kouwenberg en Hoogeveen, 2007). Dit alles gebeurt in een inspirerende context waarin schrijven heel vanzelfsprekend is. Hoe ziet zo'n context eruit?

Betekenisvolle contexten

In het Verhalenatelier worden de onderwerpen waarover kinderen schrijven ontleend aan het zaakvakonderwijs en/of de thema's die in de taalmethoden centraal staan. Het voordeel hiervan is kinderen niet in het luchtledige schrijven, maar in een context waar veel interessante inhoud voorhanden zijn en waar de schrijftaak geïllustreerd kan worden met concrete voorbeeldteksten. Het werken met voorbeeldteksten zorgt ervoor dat lees- en schrijfplezier hand in hand gaan en dat het lees- en schrijfonderwijs niet, zoals in veel methoden het geval is, los staan van elkaar. Wanneer lezen en schrijven geïntegreerd worden, krijgen kinderen de kans via

hun leeservaringen naar hun schrijverschap te kijken en andersom. Wie kinderen met plezier wil laten schrijven, moet de wereld van boeken, teksten en verhalen toegankelijk maken. Lezen tijdens de oriëntatiefase van de schrijfles is een uitstekende voorbereiding op schrijven: kinderen kijken met schrijversogen naar teksten van anderen door te reflecteren op hoe de schrijver het aangepakt heeft. Wanneer ze vervolgens zelf een schrijfopdracht krijgen waarin onderwerp, tekstsoort, doel en publiek goed omschreven zijn, kunnen ze profiteren van de modeltekst die ze gezien hebben.

Een voorbeeld: binnen het thema Tweede Wereldoorlog lezen de leerlingen fragmenten uit het dagboek van Anne Frank. Ze nemen niet alleen de inhoud tot zich, maar kijken ook naar *hoe* Anne Frank geschreven heeft. Ze komen erachter dat een dagboektekst een tekstsoort is die veel vrijheid geeft bij het schrijven: stof uit eigen ervaring, veel vrijheid in de vorm (ik-vorm) omdat je in de eerste plaats voor jezelf schrijft, zinnen die gebeurtenissen beschrijven en gevoelens uitdrukken. Nadat de leerlingen de kenmerken van een dagboektekst hebben verkend en instructie hebben gekregen

Op basisschool St. Joan leren de leerlingen teksten schrijven zoals echte schrijvers dat ook doen

De computer kan een stimulerend hulpmiddel zijn bij het schrijven, herschrijven en vormgeven van teksten

Naar de groene vallei

Hallo, laat ik mezelf eerst even voorstellen. Ik ben Oki de Bracchiosaurus. Ik heb een lengte van wel 25 meter!!!! Lang toch? Ik word de giraffe van de dinosaurussen genoemd. Weet je dat ik door mijn lange nek heel ver en heel hoog rond kan grazen? Ik heb een kleine kop en bovenop mijn kop zitten mijn neusgaten. Wist je al dat mijn voorpoten langer zijn dan mijn achterpoten? Ik ruik mijn vijanden voordat ik ze kan zien. Ik ben blij dat ik samen met mijn familie en vrienden in het bos woon. (...)

– Isis en Jessy, groep 5-6 basisschool St. Joan

in hoe je deze zelf kunt toepassen, gaan ze zelf een dagboektekst schrijven. Ze hebben kennis van het onderwerp omdat ze tijdens de zaakvaklessen al het nodige over de Tweede Wereldoorlog hebben geleerd. Wanneer kinderen schrijven in betekenisvolle contexten, hebben ze weinig hulp nodig om gemotiveerd te kunnen schrijven.

Veel hulpvragen op school komen voort uit de beperkingen van het 'traditionele' schrijfonderwijs: het schrijven wordt niet voorbereid, er is onvoldoende aandacht voor stofvinding, voor de communicatieve context, de eisen die aan de teksten gesteld worden zijn vaak niet duidelijk en het publiek is meestal de leerkracht. Doorgaans heeft de leerkracht wel veel aandacht voor de verzorging (spelling en interpunctie) van de tekst, maar te weinig voor de communicatief functionele aspecten, zoals tekstsoort, inhoud, structuur, taalgebruik, doel- en publiekgerichtheid (zie ook Van Gelderen, 2010). Dat het schrijfonderwijs nog te veel gericht is op het schrijfproduct en te weinig op het schrijfproces, wordt ook signaleerd in het rapport van de Inspectie van het Onderwijs over de kwaliteit van het schrijfonderwijs op de basisschool (Inspectie van het Onderwijs, 2010).

Vormgeving en publiek

Als kinderen schrijven in het Verhalenatelier weten ze voor wie ze schrijven. Bij het thema 'De Industriële revolutie' bijvoorbeeld schrijven ze catalogusteksten bij schilderijen die ze zelf gemaakt hebben. Ze weten dat de teksten gepubliceerd worden bij een tentoonstelling. Ze weten ook dat de teksten begrijpelijk en aantrekkelijk moeten zijn voor de andere kinderen

van de school en voor de ouders die de tentoonstelling komen bekijken. Ook wordt er veel aandacht besteed aan de vormgeving van het geheel. Het perspectief van een aantrekkelijk product stimuleert het schrijfproces. De kinderen willen graag commentaar krijgen op hun teksten en maken veel werk van het herschrijven, omdat ze weten dat hun teksten gepubliceerd worden en gelezen worden door een publiek. ICT kan een stimulerend hulpmiddel zijn bij het schrijven, herschrijven en vormgeven van teksten. Schrijven en herschrijven worden een stuk eenvoudiger met behulp van de tekstverwerker. ICT biedt meer mogelijkheden om het schrijfonderwijs aantrekkelijker te maken. Boeken worden vormgegeven met behulp van opmaakprogramma's en illustraties van internet. Kinderen plaatsen net als echt schrijvers foto's van zichzelf bij hun teksten. Ze geven commentaar met de commentaarfunctie van Word en versturen hun teksten via e-mail. ICT-gebruik is een wezenlijk onderdeel van de jeugdcultuur; kinderen werken er graag mee en zijn er handig in.

Blik op de praktijk

Juf Ellen werkt in groep 5-6 van basisschool St. Joan in Soerendonk. Haar school neemt deel aan het SLO project 'Speel schrijvertje'. Samen met een collega bezoekt ze een school waar het Verhalenatelier ingevoerd is. Na een scholingsbijeenkomst gaat ze zelf aan de slag met het ontwikkelen van thema's. We geven een doorkijkje in een van de thema's: Dino's.

Oriëntatie

Ellen bespreekt met de leerlingen enkele afbeeldingen van dino's. Ze gaat vooral in op hun uiterlijke kenmerken en leefomgeving. Vervolgens toont ze enkele fragmenten uit de animatiefilm *Platvoet en zijn vriendjes*, een film over de tijd van de dinosauriërs. Daarna laat Ellen de leerlingen dino's op de ramen schilderen, dino's knutselen en lezen de kinderen informatieteksten over deze imposante dieren uit de prehistorie. Verder maken de kinderen woordvelden met eigenschappen van de door hen gekozen dinosauriër.

Schrijfpoddracht

Na een week bespreekt Ellen met de kinderen de schrijfpoddracht: 'Schrijf een fantasiever-

haal waarin de dino die jij gekozen hebt de hoofdpersoon is. Zorg ervoor dat je je hoofdpersoon heel goed en gedetailleerd beschrijft. Kruip in de huid van de dino en schrijf je verhaal in de ik-vorm. Gebruik de informatie die je hebt opgeschreven over jouw dino. Het verhaal moet geschikt zijn om voor te lezen aan kinderen uit groep 7-8. '

Hulp tijdens het schrijven

Sommige kinderen gaan direct zelfstandig of in tweetallen aan de slag, andere kinderen helpt Ellen op weg door samen de eerste zin of een vervolgzin te bedenken. Op een aantal momenten tijdens het schrijven bespreekt de leerkracht de teksten in wording met groepjes kinderen. De kinderen lezen hun tekst voor en samen gaan ze na hoe het verhaal verder zou kunnen gaan.

Bespreken en herschrijven

Na het schrijven worden de eerste versies van de teksten uitgeprint en eerst in duo's en later klassikaal met behulp van het digibord besproken. Bij de bespreking staat de vraag centraal of de tekst voldoet aan de kenmerken van de tekstsoort die genoemd zijn in de schrijfopdracht.

Op basis van de aanwijzingen tijdens de tekstbespreking herschrijven de kinderen hun teksten. Er wordt speciaal gelet op het gebruik van de wisselingen tussen tegenwoordige en verleden tijd.

Verzorgen en publiceren

Wanneer de teksten herschreven zijn, worden ze geredigeerd en van illustraties voorzien. De definitieve versies worden gebundeld en gepresenteerd aan de kinderen uit de andere groepen.

Eerder is opgemerkt dat het schrijven van teksten een bijzonder complexe taalvaardigheid is die leerlingen buiten de school niet gauw verwerven. Opvallend genoeg is juist dit domein het stiefkind van het taalonderwijs. Op de scholen die meegedaan hebben aan het project 'Speel schrijvertje' is het schrijfonderwijs inmiddels uitgegroeid tot een van hun oogappels. Er wordt meer en met meer plezier geschreven, de leerlingen krijgen instructie tijdens alle fasen van het schrijfproces en hun teksten worden gepubliceerd en gelezen.

De leerkrachten geven aan veel houvast te ervaren in het gebruik van het didactisch fasenmodel: het herinnert hen er steeds weer aan dat schrijfonderwijs meer behelst dan een opdracht geven en teksten corrigeren. Volgens hen zijn leerlingen enthousiast omdat ze geïnspireerd worden tot schrijven in een functionele context, omdat ze er hulp bij krijgen en omdat hun teksten gepubliceerd worden. De leerlingen spelen niet alleen schrijvertje ... ze zijn het. ●

Zie voor info over de invoering van Het Verhalenatelier en enkele logboekfragmenten: www.jsw-online.nl/downloads

De teksten moeten begrijpelijk en aantrekkelijk zijn voor ouders die de tentoonstelling komen bekijken

LITERA
TUUR!

- Hoogeveen, M. (1993). *Schrijven leren; een leergang schrijven van teksten in de basisschool*. Enschede: SLO.
- Hoogeveen, M. (red.) (2002). *Taal in beeld. Een onderwijsaanbod voor het taalonderwijs, en in het bijzonder het schrijfonderwijs, in de vrijeschool voor kinderen van 4-12*. Enschede: SLO.
- Hoogeveen, M. en Kouwenberg, B. (red.) (2011). *Speel schrijvertje! Een impuls voor het taalonderwijs in Montessorischolen*. Enschede: SLO.
- Gelderen, A. van (2010). *Leerstoflijnen schrijven beschreven. Uitwerking van het referentiekader Nederlandse taal voor het schrijfonderwijs op de basisschool*. Enschede: SLO.
- Inspectie van het Onderwijs (2010). *Het onderwijs in het schrijven van teksten. De kwaliteit van het schrijfonderwijs in het basisonderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Kouwenberg, B. & Hoogeveen, M. (2007). *Denken met je vingers. Schrijven in het Verhalenatelier*. Leidschendam: Biblion.